

ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРІВ ЗМІН МІСТКОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

У статті визначено показники оцінки місткості регіонального ринку праці та індикатори її змін, завдання та заходи державної політики України в сфері праці.

The article outlines the performance evaluation capacity of the regional labor market and indicators of change. Tasks and measures of state policy of Ukraine in the workplace.

Ключові слова: ринок праці, індикатори змін, попит, зайнятість населення, трудовий потенціал.

ВСТУП

Ринок праці є складовою соціально-економічної системи, яка охоплює всю сферу економічної активності населення, і включає носіїв робочої сили, виробничі одиниці як користувачів робочої сили, інституції, які надають послуги на цьому ринку, і всі типи відносин, що супроводжують процеси відтворення, накопичення і реалізації трудового потенціалу.

З метою подолання негативних тенденцій у сфері зайнятості населення та на ринку праці в Україні, створення належних умов для гідної праці як основи зростання добробуту населення, розвитку трудового потенціалу, підвищення ефективності системи соціального захисту населення від безробіття, доцільно регулювати місткість ринку праці на основі використання індикаторів. Це дає можливість виявити особливості ринку, загальні тенденції розвитку та обґрунтує актуальність теми публікації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Ринок праці як економічна категорія є складною системою відносин з приводу обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили, і розміщення працівників в системі суспільного розподілу праці за законами товарного виробництва і звернення. Ринок праці розглядається як один з механізмів узгодження попиту на робочі руки з боку працедавців і пропозиції робочої сили з боку осіб, готових працювати по найму.

Питання формування та функціонування ринку праці висвітлювались у працях вітчизняних вчених-економістів: Бандура С.І., Богині Д.П., Борщевського П.П., Вовканича С.Й., Геєця В.М., Герасимчука М.С., Долішнього М.І., Заяць Т.А., Колот А.М., Купалової Г.І., Лібанової Е.М., Лукінова І.І., Мандибури В.О., Онищенко В.П., Петрової І.А., Петюха В.М., Пирожкова С.І., Приймака В.І., Садової У.Я., Семія А.К., Шаленко М.В., Шевченко А., Якуби К.І. Однак невіршеним у вітчизняній літературі залишається питання щодо визначення показників регулювання місткості регіонального ринку праці.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Враховуючи зазначене, мета статті — узагальнення теоретичних положень щодо регулювання місткості регіонального ринку праці для її збільшення.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Індикатори змін місткості регіонального ринку праці — це показники, які вказують на зміни, що відбуваються унаслідок його регулювання. На рис. 1. визначено показники оцінки місткості регіонального ринку праці та індикатори її змін. Отже, на рис. 1 схематично визначено складові реальної, фактичної та потенційної місткості регіонального ринку праці. Заслугує на увагу індикатори змін місткості регіонального ринку праці — демографічні зміни та зміни у ніші ринку праці. За результатами проведених досліджень ринку праці в аспекті соціально-демографічних характеристик, було доведено, що саме демографічні зміни безпосередньо впливають на місткість будь-якого ринку праці — світового, регіонального та локального ринку праці.

Демографічний прогноз — це обґрунтоване передбачення головних параметрів руху населення та майбутньої де-

мографічної ситуації: чисельності, статево-вікової, сімейної та інших структур населення, процесів природного, механічного і соціального руху населення. Прогноз ґрунтується на певних гіпотезах стосовно динаміки демографічних процесів і соціально-економічних умов життя населення. Різні класифікації прогнозів існують через різні методи прогнозування, контингенти прогнозів (чисельність всього населення чи його структурних груп), час, на який вони обраховуються, цілі, заради яких оцінюють майбутнє та ін.

Зважаючи на науковий доробок та досвід інших країн, фахівці Держкомстату й Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України розробили багатоваріантний демографічний прогноз на основі поєднання різних гіпотез народжуваності, тривалості життя та міграції. Основний варіант представленого прогнозу представляє найбільш вірогідний сценарій розвитку демографічної ситуації України на період до 2050 р., який може бути покладений в основу розрахунку місткості ринку праці.

На рис. 2 наведено прогноз чисельності та вікового складу населення України.

На фоні депопуляції прискореними темпами скорочується чисельність населення України найбільш активного (25—34 роки) і взагалі працездатного віку — зростає чисельність старших осіб. Головними рисами новітніх демографічних змін є депопуляція і цілком об'єктивний та закономірний процес старіння. Чисельність осіб, які починають і припиняють трудову діяльність, наведено на рис. 3.

Наслідки зміни чисельності та вікового складу населення полягають у тому, що зменшується пропозиція робочої сили, що в умовах економічного зростання неминує спричинитиме замісну імміграцію.

Є ризик зниження якості (конкурентоспроможності) робочої сили — старше населення, хоча і має більший досвід, меншою мірою здатне до засвоєння нових знань і запровадження інновацій. Для максимального використання трудового потенціалу літніх людей в умовах швидкого старіння знань необхідно запроваджувати освіту впродовж життя з акцентом на старші працездатні верстви.

В умовах становлення соціальної структури європейського зразка (з потужним і численним середнім класом та невисоким ступенем розшарування) скорочення чисельності населення 35—45 років може перешкоджати позитивним змінам — основним демографічним джерелом формування середнього класу є не стільки молодь, скільки саме ця вікова група. Це спричиняє звуження платоспроможного попиту населення на товари та послуги. Зростання чисельності населення пенсійного віку (а пенсія завжди є нижчою за доходи від зайнятості) може бути чинником поширення бідності або принаймні фактором зростання бюджетних витрат, спрямованих на її подолання.

Зміна вікової структури, зокрема зростання співвідношення населення пенсійного та працездатного віку, неминує призводитиме до зростання співвідношення чисельності пенсіонерів та платників страхових внесків, тобто загострюватиме проблеми пенсійного забезпечення. Зростають потреби у медичній та соціальній допомозі (старші люди об'єктивно частіше хворіють і потребують соціального піклування).

Домінування старших людей в суспільстві спричиняє поширення притаманних саме їм системи цінностей, соціальних настроїв, електоральної поведінки тощо (специфіка

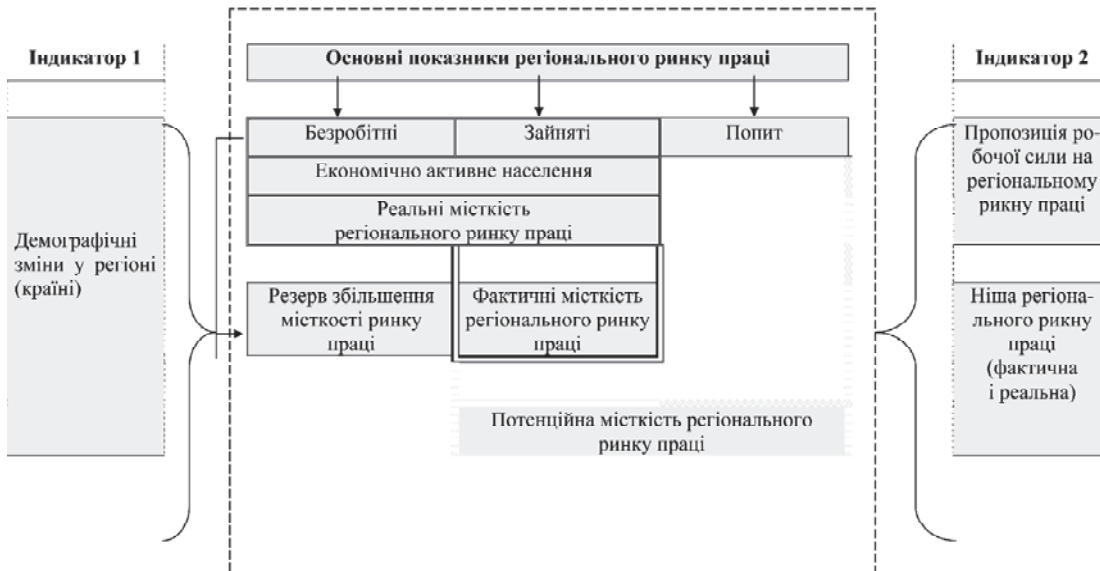

Рис. 1. Показники місткості регіонального ринку праці та індикатори її змін

України неухильно скорочуватиметься.

У табл. 1 зображено один з таких прогнозів на основі офіційної інформації, взятої з послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України", за оптимістичним варіантом прогнозу, до 2026 р. загальна чисельність населення України скоротиться до 43,3, а за песимістичним — до 40,4 млн осіб (табл. 1).

Отже, демографічна ситуація в Україні залишається складною. Відсутні об'єктивні підстави призупинення існуючої тенденції скорочення загальної чисельності населення.

У цій ситуації напрями демографічної політики держави мають спрямовуватися передусім на підвищення рівня та поліпшення якості життя населення.

Акценти варто робити не на кількісних, а на якісних параметрах демографічного відтворення. Необхідно сконцентрувати зусилля на вирішенні поточних і стратегічних завдань — економічному забезпеченні відтворення населення, належному соціальному захисті сімей з дітьми та осіб похилого віку, поліпшенні екологічної ситуації, зниженні виробничого та побутового (передусім, пов'язаного з транспортом) травматизму, популяризації здорового способу життя (зниженні масштабів тютюнопаління, особливо серед молоді, формуванні культури вживання алкогольних напоїв), забезпеченні доступності якісної медичної допомоги та освіти, що, зрештою, стане вагомим підґрунтям для переходу до сучасного режиму відтворення населення і підвищення тривалості повноцінного активного його життя.

Серед основних чинників, які ускладнюють демографічну ситуацію як на регіональному, так державному рівнях, знижують місткість ринку праці, необхідно назвати наступні [2; 3; 5].

1. Зниження життєвого рівня переважної більшості населення із-за тривалого існування в Україні економічно необґрунтованої оплати праці, зниження вартості праці, існування диспропорцій розмірів заробітної плати, відсутності умов для формування чисельного середнього класу (неможливість забезпечити пристойний рівень доходу особи, яка за своїм кваліфікаційним та освітнім рівнем в розвинених країнах становить основу середнього класу).

Із наведеного випливає, що в Україні тривалий час зберігаються умови, коли сім'ї з 2 дітьми частіше потрапляють в категорію малозабезпечених та бідних. Фактично до категорії бідних потрапляє більшість сімей з дітьми, які працюють у бюджетній сфері, навіть за умови коли працюють обоє батьків.

2. Масова зовнішня трудова міграція населення репродуктивного віку, як наслідок — відкладення народження дітей, еміграція, руйнування сімей, штучне сирітство і т.п.

3. Суттєве погіршення протягом 1990—2000-х років якісного складу населення та якості демографічного потенціалу та людського капіталу (масова зовнішня трудова міграція українців репродуктивного віку, еміграція науковців, зростання рівня захворюваності, кількості народжених дітей з вадами розвитку, ВІЛ інфікованих).

4. Невирішеність та накопичення екологічних проблем, що суттєво впливає на рівень смертності, рівень захворюваності, якісні ознаки рівня здоров'я нових поколінь. За експертними оцінками близько 20% смертей в Україні пов'язані факторами

українських міжпоколінних зв'язків це посилює).

Проаналізувавши найпопулярніші серед науковців прогнози і міркування щодо демографічної ситуації в Україні в найближчому майбутньому, варто зауважити, що вичерпання потенціалу демографічного зростання України визначає неможливість найближчим часом не лише розширеного, а й простого відтворення населення. Навіть за умови збільшення народжуваності до найвищого в сучасній Європі рівня (2 дитини на жінку) і зменшення смертності до найнижчого у світі рівня (середня очікувана тривалість життя — 80 років), протягом найближчого десятиліття чисельність населення

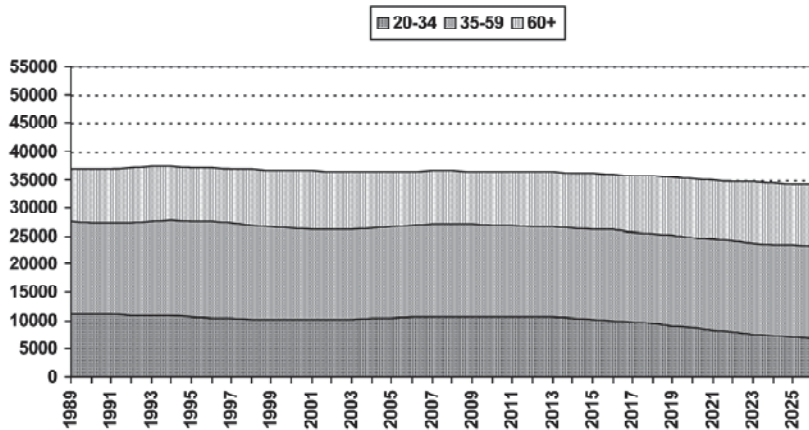

Рис. 2. Прогноз чисельність та вікового складу населення України [1]

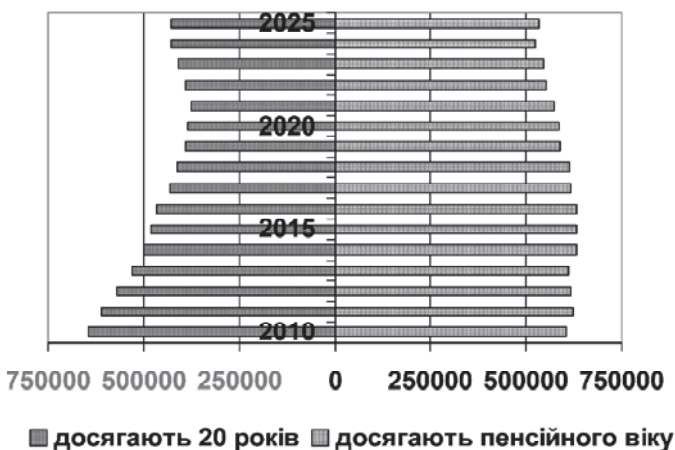

Рис. 3. Чисельність осіб, які починають і припиняють трудову діяльність [1]

ми негативного впливу забрудненого середовища [4, 5].

5. Соціально-психологічні умови виховання молоді, зокрема активна реклама та пропаганда спиртних та слабоалкогольних напоїв, поширення негативних стереотипів поведінки, підлітковий та дитячий алкоголізм (за оцінками експертів біля 40 % осіб у віці 15—16 років регулярно вживають алкогольні напої), наркоманія, недоступність для малозабезпечених верст закладів спорту, культури, ідеологічний вакуум.

6. Невідповідний потребам сучасний стан регіональної системи охорони здоров'я, фінансова та територіальна недоступність та низька якість медичного обслуговування в сільській місцевості.

Наступним індикатором змін місткості ринку праці є пропозиція на регіональному ринку праці, тобто ніша ринку.

На нашу думку, ніша регіонального ринку праці це частка ринку, яка ігнорується або не використовується працевлаштувачами, по суті це те населення регіону, яке не має роботи і активно зайнято її пошуком.

Ніша регіонального ринку праці також має свої особливості. Реальна наші регіонального ринку праці (РНРРП) — це той ринок пропозиції, який існує у межах регіону. Фактична наша регіонального ринку праці (ФНРРП) значно менше за рахунок попиту з боку працевлаштувачів. Таким чином, ФНРРП дорівнює РНРРП за мінусом попиту. У табл. 2 наведено розрахунок ніші регіонального ринку праці, а на рис. 4 — структура.

Як свідчать розрахунки фактичної ніші регіонального ринку праці, у 2010 році вона суттєво зменшилась і дорівнює 14,2 тис. чол. Тобто це ті люди, які залишилися непотрібними, але шукають роботу, тому показник ФНРРП повинен бути мінімальним.

ВИСНОВОК

Аналіз демографічної ситуації в Україні в цілому свідчить, що для ефективного і результативного впливу на ситуацію на ринку праці необхідно застосовувати методи регулювання державної демографічної політики, які докорінно змінили б негативні передумови розвитку демографічних процесів за основними напрямками впливу на демографічну ситуацію: економічні, соціальні, екологічні, медичні передумови та чинники. На регіональному рівні в сучасних умовах обмеженості фінансових та економічних можливостей прямого впливу на демографічні процеси найбільш доцільним є перегляд існуючих заходів демографічної політики та перехід до реалізації принципово нової концепції адресної демографічної політики та розробки системи адресних заходів щодо поліпшення демографічної ситуації для конкретних районів, міст, Луганського регіону з врахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів.

Так, можна визначити такі основні заходи та напрями щодо регулювання демографічних процесів на регіональному рівні: аналіз динаміки демографічних показників для запровадження найбільш адекватних варіантів регіональних та місцевих цільових програм поліпшення демографічної ситуації; дослідження сучасного стану та прогнозування розвитку демографічних процесів, відповідне уточнення та корегування регіональних стратегій соціально-економічного розвитку; забезпечення фінансування та ефективної реалізації уже існуючих регіональних цільових програм; реалізація диференційованого підходу при визначенні заходів та засобів спрямованих на поліпшення демографічної ситуації на рівні окремих районів, міст, змісту місцевих цільових програм. Досвід показує, що найбільш результативним засобом вирішен-

Таблиця 1. Основні параметри демографічного прогнозу України та Луганської області, тис. осіб на початок року [1]

Показники	Роки			
	2011	2016	2021	2026
Загальна чисельність населення (осіб)				
Оптимістичний варіант	46198,5	45243,7	44326,7	43352,2
Луганська область	2285,8	2238,5	2193,1	2193,1
Песимістичний варіант	45726,2	44054,2	42238,2	40355,5
Луганська область	2262,4	2179,6	2089,7	1996,5
Чисельність чоловіків (осіб)				
Оптимістичний варіант	21427,4	21044,5	20709,4	20359,2
Луганська область	9,856	9,680	9,526	9,365
Песимістичний варіант	21185,8	20434,1	19635,1	18809,0
Луганська область	11,444	11,034	10,602	10,156
Чисельність жінок (осіб)				
Оптимістичний варіант	24771,1	24199,2	23617,3	22993,0
Луганська область	13,376	13,067	12,753	12,416
Песимістичний варіант	25540,5	23620,1	22603,2	21546,5
Луганська область	13,781	12,754	12,205	11,635

Таблиця 2. Ніша ринку праці Луганського регіону

Роки	РНРРП, тис. чол.	Попит тис. чол.	ФНРРП тис. чол.
2005	34,0	9,3	24,7
2006	31,9	7,2	24,7
2007	29,7	1,8	27,9
2008	24,1	2,2	21,9
2009	26,8	1,3	25,5
2010	16,1	1,9	14,2

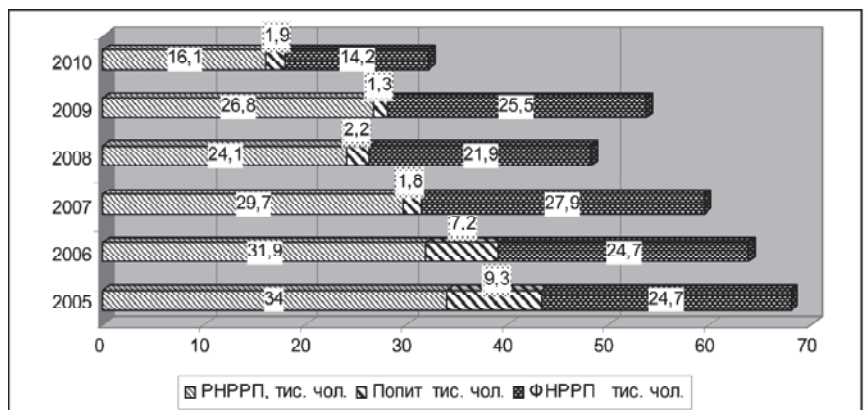

Рис. 4. Структура ніші регіонального ринку праці

ня конкретних проблем регіонального розвитку сьогодні є запровадження практики розробки та реалізації місцевих та регіональних цільових програм із визначенням терміну їх реалізації та джерел фінансування передбачених заходів.

Література:

1. Лібанова Е.М., Макарова О.В., Позняк О.В. та ін. Демографічні перспективи України: 2000—2075 роки // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. — К.: РВПС України НАН України, 1999. — Вип. 11. — С. 126—141.
2. Пузикова О.С Курс лекцій по соціально-економічному прогнозуванню: Прогнозування демографічного розвитку [Електронний ресурс]. — Ростов н/Д: Рост. гос. строит. ун-т. 2000. — Режим доступу: URL: <http://inpos.com.ua/45>
3. Статистична інформація Головного управління статистики у Луганській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lugastat.lg.ua/statinform.htm>.
4. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осаулєнка. — К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009. — 566 с.
5. Учебник. Методы прогнозирования: Регрессионные методы прогнозирования [Электронный ресурс] / Аналитические технологии для прогнозирования и анализа данных. НейроПроект: 1999—2005. — Режим доступу: URL: http://www.neuroproject.ru/forecasting_tutorial.php

Стаття надійшла до редакції 12.09.2011 р.